

Régi római apszismozaikok

Krutsay Miklós dr.

A ókori Mezopotámiából származó, több mint 3000 éves mozaiktechnikával vakolatba vagy cementhabarcsba ágyazott apró, színes kavicsokból, kövecskékből, kerámiadarabokból, kagylóhéjból, üvegdarabkákból alkotnak képet. A régi rómaiak főként padozatok díszítésére használták. Ez utóbbi alkalmazás kivételével a mozaikot nem csiszolják fényesre, ezért felszíne kissé egyenetlen marad, és nem okoz a szemlélést zavaró tükrözést. A mozaikhoz némileg hasonló a *márványintarzia*, amelynél nagyobb felületű, színes kőlapokból véséssel vagy köszörüléssel alakítják ki az ábra egyes részeit, és azokat gondos munkával hézagmentesen egymáshoz illesztik. A *terrazzo* műkö, ennek készítésekor összekeverik a kövecskéket és a kötőanyagot, majd formákba öntve hagyják megszilárdulni. A kapott díszítő alakzatokat az aljazaton elrendezve a köztes területet is kiöntik, majd az egészet simára csiszolják. A két utóbbi technika, bár szintén rendkívül tartós eredményt szolgáltat, finom színbeli vagy világosságbeli átmenetek képzésére nem alkalmas.

Az ókeresztény templomokban leginkább a szentélyt lezáró apszis negyedgömb-alakú boltozatát, az *apszist* a hajótól elválasztó *diadalív*et, a hajó oldalfalait és a padozatot díszítették mozaikkal. A művészek nevét többnyire nem ismerjük. A képek egyfajta biblia pauperum-ként is szolgálva ó- és újszövetségi jeleneteket, angyalokat, prófétákat, szenteket ábrázoltak, hogy a hívőknek a szentbeszédben hallottakhoz látási élményük is kötődjék.

A régi itáliai apszismozaikok a bizánci ikonográfia befolyása alatt készültek. A műveken legfelül egy koszorút nyújtó kéz látható, amely az Atyaistent jelképezi. Lejjebb, arany háttér előtt, középen Jézus áll vagy trónon ül, jobb kezét áldásra emelve, bal kezében könyvet vagy irattekercset tartva. Kétoldalt, szimmetrikusan apostolok vagy szentek sorakoznak. Némelykor a művet megrendelő pápa is közöttük van. (Ha már életében, amikor a mozaik készült, szentnek tartották, akkor négyszögletes dicsfényvel ábrázolták.) A kép közepén, alul látható folyó és a belőle ivó szarvasok, juhok az egyház tanítását és az azt befogadó híveket szimbolizálják. A mozaikot alul szegélyező sávban 13 bárány, Jézust és a 12 apostolt jelképezi. Ettől az általános típustól eltérések adódnak (pl. Jézus földgömbön ül, a háttér az ég, Jézus helyett kereszt vagy a templom névadó szentje áll középen stb.).

A római alkotások, időrendi sorrendben:

A *Santa Pudenzianában* látható a legkorábbi és legszebb római apszismozaik (IV. sz., 1. kép). Oldalsó és alsó részét sajnos megcsonkították az apszis átalakítása során. Háttérét felhős ég és egy város látképe alkotja. Az égen a négy evangelista szárnyas szimbóluma (sas, ökör, angyal, oroszlán). Jézus trónon ül a szintén ülő apostolok között. Az utóbbiak mögött két női alak áll. Az arcok finoman kidolgozottak, egyéniek.

1. kép. S. Pudenziana. Apsizmozaik.

2. kép. S. S. Cosma e Damiano. Apsizmozaik.

3. kép. S. Agnese. Apsizmozaik.

San Lorenzo fuori le Mura (VI. sz.). Apsizis mozaikja elpusztult, másolatát azonban a diadalív megőrizte. Jézus öt szent és II. Pelagius pápa között a földgömbön ül, baljában pálca. A pápa kezében a templom modellje.

San Teodoro (VI. sz.). A kis kerek templom apszis mozaikján Jézus négy szent között a földgömbön ül, baljában pálcat tartva.

Santi Cosma e Damiano (VI. sz., 2. kép). Kék háttér előtt Jézus áll, mellette öt szent és IV. Félix pápa, kezében a templom modelljével.

4. kép. S. Prassede. Apsismozaik.

5. kép. S. Clemente. Apsismozaik.

6. kép. S. Maria in Trastevere. Apsismozaik.

7. kép. S. Maria Maggiore. Apsismozaik.

San Stefano Rotondo, San Primo e Feliziano kápolna (VII. sz.). A két névadó szent a kereszt mellett áll, arany háttérrel.

Santa Agnese (VII. sz., 3. kép). Középen Szt. Ágnes, bizánci császárnői öltözetben áll, I. Honorius és Symmachus pápa között. Az előbbi a templom modelljét tartja kezében.

Santa Prassede (IX. sz., 4. kép). Felhős ég előtt álló Jézus, kíséretében öt szent és I. Paszkál pápa (négyyszögű dicsfényvel), kezében a templom modelljével).

Santa Maria in Domnica (IX. sz.). Középen a Madonna trónol a kis Jézussal. Mellettük angyalok serege. Mária lábánál I. Paszkál pápa kicsiny alakja, négyyszögű dicsfényvel. A háttér sötétkék.

Santa Cecilia. (IX. sz.). Felhős, kék ég előtt, középen Jézus áll, mellette öt szent és I. Paszkál pápa (négyyszögű dicsfényvel).

San Marco (IX. sz.). Jézus mellett hét szent és IV. Gergely pápa (négyyszögű dicsfényvel) áll. A pápa a templom modelljét tartja.

Santa Maria Nova (XII. sz.) A trónon ülő Madonna kíséretét négy szent alkotja.

San Clemente (XII. sz., 5. kép). A rendkívül díszes, aprólékos mozaikon az arany alapon, középen elhelyezkedő feszület mellett spirális növény-indák, közöttük virágok, madarak, emberkék. A feszület lábánál eredő négy patakból szarvasok és juhok isznak. Alul 13 bárány.

Santa Maria in Trastevere (XII. sz., 6. kép). Jézus és Mária egymás mellett, trónon ül (Jézus a középvonalban). Mellettük Szt. Péter és hat, érseki ruházatú férfi áll. Alul 13 bárány. (Megfigyelhető, hogy az arcvonások mennyivel primitívebben kidolgozottak, mint a IV.–VI. sz.-beli műveken.) Feljegyezték, hogy a XIII.-XIV. sz. fordulóján élt Pietro Cavallini festő és mozaikművész is dolgozott a templom egyéb mozaikjain.

San Paolo fuori le Mura (XIII. sz.). Jézus középen trónol, mellette Szt. Lukács, Szt. Pál, Szt. Péter és Szt. András. Jobb lábánál térdel III. Honorius pápa kicsiny, meggörnyedt alakja, amely ovális köpenye miatt távolról teknősbékára emlékeztet. Az alsó sávban két angyal és a többi 10 apostol képe.

San Giovanni in Laterano (XIII. sz.). A mű alkotóiként ismert Jacopo Torriti és Jacopo da Camerino feltehetően egy régebbi mozaikot restauráltak. Torriti szignálta is (1291). Felül, felhős égben, angyalok között Jézus mellképe. Alul, arany háttérben kereszt, mellette eredetileg csak Szűz Mária és öt szent állt. IV. Miklós ferencendi pápa önmagát és szent rendtársait: Assisi Szt. Ferencet és Pádúai Szt. Antalt is beleszorított a képbe, kisebb alakban. A kereszt lábánál eredő patakokból szarvasok és juhok isznak. A szentély 1884-ben történt átépítése után az egész mozaikot rekonstruálták. Az alakok zavaró méretkülönbsége megmaradt.

Santa Maria Maggiore (XIII. sz., 7. kép). Jézus megkoronázza a trónon mellette ülő Szűz Máriát (a középvonal kettőjük között húzódik, Mária személyének hangsúlyozása érdekében). Kíséretükben hat szent, kisebb alak-

ban IV. Miklós pápa és J. Colonna bíboros. A mozaikot Jacopo Torriti készítette (1295).

A XIII. sz. után a mozaiktechnika helyébe fokozatosan a kevésbé munkaigényes freskófestészet lépett. Fellendülést hozott, amikor 1572-ben XIII. Gergely pápa elhatározta, hogy az épülőfélben lévő, új Vatikáni Bazilikát, velencei mesterek által, tartós mozaikokkal díszíteti. Először a nagyobb kupolák kerültek sorra. 1727-ben hivatalosan is megalakult a Vatikáni

Mozaikműhely, amely a XVIII. sz. folyamán a Bazilika hatalmas, festett oltárképeit kiváló mozaik-másolatokra cserélte ki. (Aki nem tud erről, az festményeknek tartja őket.) Az eredeti olajképeket a S. Maria degli Angeli-be vitték át. Azóta ez a műhely gondoskodik a 24, nagy oltárkép és az összesen mintegy 3000 m² mozaikfelület karbantartásáról. (A „Falakon kívüli” Szt. Pál Bazilikában a pápák folyamatosan kiegészülő mellképsorozata is mozaik-technikával készül.)

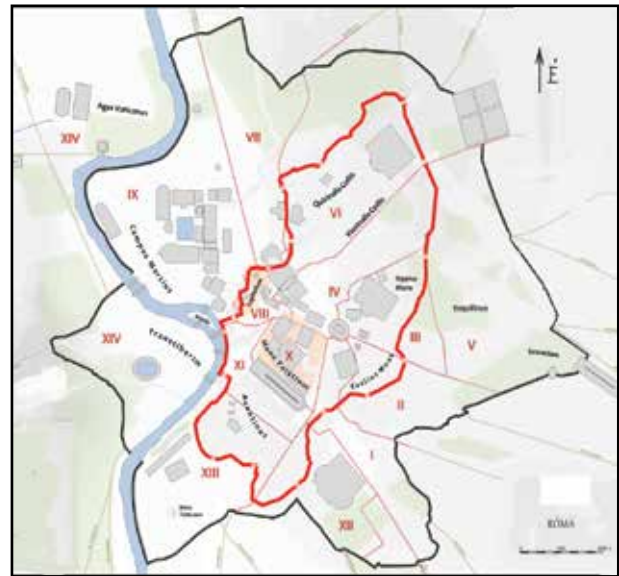
Róma régi városnegyedei

Krutsay Miklós dr.

Róma városát a monda szerint i. e. 753-ban alapították. (Mostani területe kb. 1300 km², lakosainak száma kb. 2,6 millió.) Az i. e. VI. században Servius Tullius király a várost kb. 7 km hosszú védőfállal övezte, amelynek számos részletét még ma is láthatjuk (1. kép). Az első köztársaság korában a „serviusi fal” által határolt területet négy „regio”-ra osztották fel. Augustus császár i. e. 7-ben a régiók számát 14-re növelte. Ezek a városközpontból sugárirányban kiinduló szektorokat képezték (2. kép). A III. században Aurelianus császár a megnövekedett város körül 19 km hosszú, új falat építtetett. A középkorban az „aurelianus falon” belül fekvő területet a régiók összevonásával, hét egyházi kerületre, majd később városnegyedekre (rioni) tagolták. A XVI. sz.-ban 14 volt a rionek száma. Adminisztratív előljárójukat caporione-nak

1. kép. A serviusi fal részlete a Piazza dei Cinquecentón.

2. kép. Róma városfalai és a régiók.

3. kép. A rionek elhelyezkedése.

4. kép. A rionek címerei.

nevezték. A XIX–XX. században a perifériás, nagyobb rioneok felosztásával számuk 22-re nőtt, mindegyik saját címerrel büszkélkedett (3. és 4. kép).

A 22 kerület a következő:

Rione I (Monti). A Colosseumtól ÉNy-ra és DK-re fekvő terület. A Lateráni bazilika környéke is hozzá tartozik. Címerében fehér mezőben három, stilizált, zöld hármashegy.

Rione II (Trevi). A Corso déli részétől északkeletre fekvő városrész. Címerében vörös mezőben három, egyenes kard.

Rione III (Colonna). A Corso középső szakaszának két oldalán fekvő terület. Címerében vörös mezőben fehér oszlop (a régebbi címerben fehér mezőben három ferde, kék sáv).

Rione IV (Campo Marzio). A Corso északi részének két oldalán elterülő városrész. Címerében kék mezőben fehér félhold.

Rione V (Ponte). Az Angyalhíd balparti hídfőjének környéke. Címerében vörös mezőben kőhíd.

Rione VI (Parione). A Piazza Navona és a Palazzo della Cancelleria környéke. Címerében fehér mezőben sárkányfejű szárnyas ló.

5. kép.
Hagyományos
utcanévtábla.

Rione VII (Regola, régebbi nevén: Arenula). A Cancelleriától délre, a Tevere partján húzódó városnegyed. Címerében kék mezőben szarvas.

Rione VIII (Sant'Eustachio). A Piazza Navona és a Pantheon között terül el. Címerében vörös mezőben szarvasfej, felette szakállas szent mellképe vagy kereszt.

Rione IX (Pigna). A Corso déli részétől nyugatra fekvő terület. Címerében vörös mezőben fenyőtoboz.

Rione X (Campitelli). A Capitolium és a Palatino-domb. Címerében fehér mezőben sárkányfej.

Rione XI (Sant'Angelo). A Tevere-sziget melletti, balparti terület. Címerében vörös mezőben kardot és mérleget tartó angyal. Egy másik címerében vörös mezőben hal.

Rione XII (Ripa). Az Aventino-domb környéke és a 270 m hosszú, 67 m széles Tevere-sziget. Címerében vörös mezőben nyolcküllös fakerék.

Rione XIII (Trastevere). A Borgótól délre, a Tevere jobb partján elterülő városrész, a Gianicolo-dombról. Címerében vörös mezőben oroszlánfej.

Rione XIV (Borgo). A Vatikántól keletre és délre fekvő, az Angyalvárig illetve a Gianicolóig terjedő városnegyed. Címerében vörös mezőben, fekvő oroszlán, mellette jobbról stilizált, zöld hármass hegyen nyolcágú arany csillag.

Rione XV (Esquilino). A Via Merulanától keletre fekvő városrész Címerében fehér mezőben felül lombos fa, alul stilizált zöld hármass hegy.

Rione XVI (Ludovisi). A Via Vittorio Veneto környéke, az északi városfalig terjedően. Címerében vörös mezőben felül három ferde arany sáv, alul arany sárkányfej.

Rione XVII (Sallustiano). A Via XX Settembre külső felétől északra fekvő terület. Címerében kék mezőben

6. kép. Kerületet
jelölő tábla

arany kézitükör, vagy fehér mezőben palota, közepén obeliszkkal.

Rione XVIII (Castro Pretorio). A P.za del Cinquecento környéke. Címerében vörös mezőben arany légiósjelvény.

Rione XIX (Celio). A Celio-domb környéke, a Colosseummal.

Címerében fehér mezőben ördögfej, szarvakkal.

Rione XX (Testaccio). A Via Marmorata és a városfal közötti terület. Címerében vörös mezőben amfora.

Rione XXI (San Saba). A Viale Aventinótól keletre fekvő terület. Címerében kék mezőben fehér félhold, alatta íj.

Rione XXII (Prati)). Az Angyalvár és a tőle északra fekvő városrész. Címerében kék mezőben az Angyalvár.

A történelmi városközpont (centro storico) kőből készült utcanév-tábláin a rione számát is feltüntetik (5. kép). A kerületet jelző táblákon a rione neve és címe látható, keretezésük ókori mintát követ (6. kép).

A rionék igen különböző nagyságúak, a legnagyobb a R. Trastevere: (1,8 km²), a legkisebb a R. Sant'Angelo (0,14 km²). A legtöbbben R. Esquilinót lakják (24 000), a legkevésében a R. Campitellit (550). A legnagyobb a lakosság sűrűsége a R. Pignában (52 000/km²), a legkisebb a R. Campitelliben (920/km²).

A 22 rionere osztott városközpont körüli, később épült városnegyedek a quartierek (35). Ezekon kívül, a Tevere jobb partján terülnek el a suburbióknak nevezett külvárosok (6). A még kijebb fekvő peremközségeket (49) zonáknak hívják. Mindezekből 20, önkormányzattal rendelkező, nagyobb közigazgatási kerületet (municipio) alakítottak ki. Az elsőbe tartozik csaknem az egész városközpont, amelyet az aurelianusi városfal határol.

Róma címerében vörös mezőben, arany betűkkel, ferde irányban a +SPQR felírás látható (Senatus Populusque Romanus = A szenátus és a római nép). Róma színei: vörös és sárga.